

پنجابی گائیک سدھو موسے والے دے گیت "295" دا فکری، فنی مطالعہ

A Critical and Artistic Study of the Song '295' by Punjabi Singer Sidhu Moose Wala

Dr. Syed Ghazanfar Hussain Bukhari

Assistant Professor Punjabi, Baba Guru Nanak University, Nankana Sahib

syed.ghazanfar@bgnu.edu.pk

KEYWORDS

Music
Contemporary
Singers
Sidhu Mosse Wala
Punjabi
Colors of Punjab
Bulleh Shah
Shah Hussain

DATES

Received 16-11-2024
Accepted 02-12-2024
Published 31-12-2024

QR CODE

ABSTRACT

In the unique colors of Punjab, there is also a hue of music that gives Punjab a fresh and unmatched understanding. In contemporary times, the image of Punjab that most singers present through Punjabi songs is not the true picture of Punjab, as portrayed by poets like Waris, Bulleh Shah, and Shah Hussain. As we observe, in Ahmad Rahi's songs, we see a beautiful and vivid representation of Punjab's culture, such as "Nimi Nimi waa wagde," "chala pye mardi jawani jatti heer di," "vanhji waldaya," "meri chuni dian rashami tanda "main cham cham nachaa," "zulf di thandi thandi thaa Dholana," Ahmad Rahi not only captures the vibrant colors of Punjab but also presents a form of resistance. Looking beyond all this, the modern image of Punjab, as seen through today's Punjabi singers, doesn't quite align with reality. However, Sidhu Moosewala, through his unique poetry and music, speaks of Punjab and its identity in a profound way. This is why no individual of today's generation can claim to not know Sidhu Moosewala.

DOI:

<https://journals.mehkaa.com/index.php/negotiations/authorDashboard/submission/121>

تلخیص:

پنجاب کے انوکھے رنگوں میں موسیقی کا ایک ایسا رنگ بھی ہے جو پنجاب کو ایک تازہ اور بے مثال تفہیم دیتا ہے۔ عصر حاضر میں پنجاب کی وہ تصویر جسے زیادہ تر گلوکار پنجابی گانوں کے ذریعے پیش کرتے ہیں، وہ پنجاب کی حقیقی تصویر نہیں ہے، جیسا کہ وارث، بلھے شاہ اور شاہ حسین جیسے شاعروں نے پیش کیا ہے۔ ہم مشاہدہ کرتے ہیں کہ احمد راہی کے گیتوں میں ہمیں پنجاب کی ثقافت کی ایک خوبصورت اور واضح نمائندگی نظر آتی ہے، جیسے کہ "نمی واو گدی"، "چلا پی مادی جوانی جٹی ہیر دی"، "ونجھلی والڈیا"، "میری چونیاں دیاں ریشمی تنداں"، "میں چھم چھم نچیا"، "زلف دی ٹھنڈی ٹھنڈی تھا ڈھولنا"، پنجاب کی جدید تصویر، جیسا کہ آج کے پنجابی گلوکاروں کے ذریعے نظر آتی ہے، حقیقت سے بالکل مطابقت نہیں رکھتی، تاہم، اپنی منفرد شاعری اور موسیقی کے ذریعے، پنجاب اور اس کی شناخت کے بارے میں گہرے انداز میں بات کرتا ہے یہی وجہ ہے کہ آج کی نسل کا کوئی فرد ایسا نہیں جو سدھو موسی والے کو نہ جانتا ہو۔ اس آرٹیکل میں اس کے مصروف گانے کا فکری و فنی مطالعہ پیش کیا گیا ہے۔

پنجاب دے نملے رنگ وچ اک رنگ موسیقی داوی اے جو پنجاب نوں اک نویکی اتے انملی سنجھان بخشد اے۔ اجو کے سے اندر عام طور تے گائیکاں نیں پنجابی گیتاں راہیں پنجاب دی جو تصویر پیش کیتی اے اوہ پنجاب دی اصل تصویر نیں جس نوں وارث، بلھے، شاہ حسین نیں پوٹریٹ کیتا اے۔ جیویں کے اسیں دیکھدے آن ساہنوں احمد راہی دے گیتاں وچ پنجاب دے کلچر دا بڑا سوہنا مہاندرا نظری آوند اے جیویں نمی نمی واو گدی، چھلاں پی مادی جوانی جٹی ہیر دی، ونجھلی والڈیا، میری چنی دیاں ریشمی تنداں، میں چھم چھم نچیاں، زلفاں دی ٹھنڈی ٹھنڈی چھاں ڈھولنا پنجاب دیا، ایناں رنگاں توں اڈ جو احمد راہی نیں لیکے نیں ساہنوں شریف سنجاہی کول اک "ون دا بوٹا" ملدا اے جو اپنی ونگی آپ اے۔ ایسراں ساہنوں مزاحمت دی اک سطح پاش کول وی نظر آوندی اے۔ ایناں سبھاں توں ہٹ کے اجو کے سے دے پنجاب دی جو صورت ساہنوں اجو کے پنجابی گائیکاں کول نظر آوندی اے اوہ جمع حقیقت نال لگانیں کھاندی پر موسی والے نیں اپنی شاعری اتے انملی موسیقی راہیں پنجاب اتے پنجابیت دی گج وچ کے گل کری اے ایہہ ای وجہ اے پی اجو کی پیڑھی دا کوئی وی فرد اجیہا نہیں جو سدھو موسی والے نوں نہ جان دا ہووے۔ سدھو موسی والا دا اصل ناں شو بھدیپ سدھوسی۔⁽¹⁾ اوس دا جنم پنجاب مانہ دے پنڈ موسی وچ ہویا⁽²⁾ 11 جون 1993 نوں جم لین والے شو بھدیپ سنگھ نیں گورونانک دیو کالج لدھیانہ توں تعلیم حاصل کیتی⁽³⁾ الیکٹریکل انجینئرنگ وچ مگرمجوشن کرن توں بعد کینیڈا توں اک سال دا ڈپلوما وی کیتا⁽⁴⁾ موسی والے نیں چھیویں جماعت توں ای موسیقی نال سمبندھ بنالتا سی⁽⁵⁾۔ موسی والا اک اجیہا کارگر اے جنہے اپنے گیتاں وچ جگت پدھر دیاں سچائیاں بیان کیتیاں نیں۔ موسی والا نیں پنجابی موسیقی دا اک نوں مہاندرا لوکا کی موہرے پیش کیتا اوہناں نیں اپنے گیتاں وچ پنجاب دی سنجھان، مسلے اتے انسانی رویاں بارے کھلھ کھلا کے گل کیتی۔ اوہناں دا گیت 295 اک نویکلے ڈھنگ دا گیت اے جیہدے وچ سدھو موسی والا اجو کے سے اندر لہا دے پاندھی بنے انسانی رویاں اتے سماج دیاں کوجاں نوں

کھلھ کے بیان کر دا اے۔ فکری پکھوں جے کر گوہ کیتا جاوے تاں ایس گیت دے اک اک مصرعے اندر ساہنوں اجو کے پنجاب دی جو تصویر نظری آوندی اے اوہ چوکھی دکھائی اے جس وچ انسانی روایاں دازوال اتے سماجی مکر اتے منافقت اگھڑویں نظری آوندی اے۔ ایس گیت داناں 295 اے ایہہ انڈین پیپل کورٹ دی دھارا اے جیہڑی اوس ویلے لگدی اے جدوں کسے دھارمک استھان دی بے ادبی کیتی جاوے یاں کسے دھرم بارے مند ابولیا جاوے۔ جس دے نتیجے وچ تہانوں دو سال دی سزا ہو سکدی اے یاں جرمانہ ہو سکدا اے۔ گیت داسرناواں ہی بڑا نوکلا اتے جاندار اے ایس توں گوہ لایا جا سکدا اے پئی اپنے ایس گیت 295 وچ کناں کھلھ کے کے موسے والے نہیں بولیا ہووے گا۔ گیت شروع ہوندا اے:

دس پت تیرا ہیڈ ڈوان کاستوں

چنگا جھلا ہسد اسی مون کاستوں (6)

"کس توں" نوں موسے والے نے "کاستوں" کر دتا جہنے ایس وچ اک اٹھان پیدا کردتی اے جے کر "کس توں" ہوندا تے اک وچ گج اٹھان دیکھن نوں نہیں سی ملنی ایہہ گیت سدھو نے اپنے پیو لولوں ہو کے لکھیا اے۔ اوہ بابا پچھدا اے پئی پترا تیرا سر نیواں کیوں اے توں چنگا جھلا ہسد اسی "مون کاستوں" ایہہ ہندی وچ "مون ورت" ہوندا مطلب جس وچ بولیا نہیں جاندا مون نہ نوں چپ دا جندر او جا ہوندا اے۔ ایہہ پہلیاں دنوں تکاں وچ ساہنوں سوال نظر آوندے نہیں جو کے سدھو دا پیو اوس کولوں کر رہیا اے پئی تیرا سر نیواں کیوں اے توں تے ہمیش مسکران والا سی اج توں مون ورت کیوں رکھیا اے:

جیہڑے دروا جے وچ بورڈ چکی کھڑے آ

میں چنگی طراں جان دا کون کاستوں (7)

مالوے دے وچ عام بول چال جی گل کر دے آں تاں اسیں دیکھدے آں پئی عام لوکائی "ز" دی تھاویں "ج" بولدے نیں۔ سدھو دی شیلی وچ بناوٹ نہیں ملدی دو جے لفظاں وچ اسیں کہہ سکدے آں پئی سدھو دا وادھا ایہہ پئی ایس دی شبد اولی وچ کوئی بھارے شبد نہیں ساہنوں ملدے سگوں اوہ ہی لفظاں دا جھنڈا ملدا اے جو مالوے دے لوکائی عام طور تے بول چال وچ ورتدے نیں۔ ایویں "چکی کھڑے" دے شبد وی ایہہ گل در شاندے آ پئی موسے والا دھرتی نال کئی نیڑتا رکھدا سی اپنی زبان نال اوس دا سمبندھ کناڈو، ہنگھاسی۔ فکری پکھوں ایس شعر نوں جدوں دیکھدے آں تاں ساہنوں پتا لگدا اے پئی ساڈے جدوں اندولن ہوندا یا دھرنادتا جاندا اے یا کسی پرسنالٹی کولوں کوئی کئی جیئی وی غلطی ہو جاندی اے تاں اوس سے لوکائی بورڈ چکی پھر دے ہوندے جنہاں اپر رنگ رنگ دے نعرے درج ہوندے نیں اوس دا بابا کہندا اے میں چنگی طراں جان دا ایہہ جو بوہے اپر بورڈ لے کے کھلوتے نیں ایہہ تیرے سپورٹر نیں یاں تیرے درودھ وچ آئے نیں میں سبھاں نوں جان داہاں:

کجھ ایہتے چاندی چکا ونا چا ہندے نیں

کجھ تینوں پھڑتھلے لا ونا چا ہندے نیں (8)

ایس وچ ساہنوں سدھو دے قلم راہیں محاوریاں دی ورتوں بڑے سوہنے اتے سچھے ڈھنگ نال ہوندی نظری آوندی اے پہلی تک وچ "چاندی چکاون" اتے دو بے مصرعے وچ "تھلے لانا" ایہہ دو پنجابی دے بڑے خوبصورت محاورے نیں۔ ایناں سطر اں وچ اوہناں لوکاں دی گل ہو رہی اے جنہاں کول ٹیلنٹ کوئی نہیں پرواد کھڑا کر کے رولا پا کے آگے آنا چاہندے نیں تے کجھ چاہندے نیں پئی تیرے نال رولا بنا کے تینوں تیرے استھان توں تھلے ڈیگ دتا جاوے۔ ایہہ اوس بدترین سماجی رویے دی گل کیتی گئی جیہڑا اج مندے بھاگیں ساڈے پنجاب وچ چڑھاتے ہے سو تخلیق کار کیوں بے مشاہدے دی اکھ نال سبھ دیکھ رہیا ہوندا اے اتے اوہ اپنے لفظاں وچ ساری وارتا نوں کھلھ کے بیان کر دیندا اے پر سدھو والا اوہ تخلیق کار اے جو صرف سماج دے کجھ لوکاں نال واپرے مندے ورتارے نیں ویکھ رہیا سگوں ایہہ سبھ اوس دی اپنی ہڈی اے:

کجھ کن آئے ایہتھے بھکھے فیم دے

نام لے کے تیرا گے آنا چاہندے نیں (9)

بوہت سادہ جئی گل اے جو چکھے وی بیان ہو چکی اے پئی فیم دے بھکھے پلے ٹیلنٹ ہے نہیں ایس دے باوجود وی آگے آنا چاہندے نیں تے آگے آن لئی اوہناں دے کول کوئی ٹول نہیں سوائے تیرے نال وواد کھڑا کرن توں پئی تیرے نال رولا بنا کے اپنا نال بناو نا چاہندے نیں۔ اوہناں لوکاں دی گل ہو رہی اے جنہاں دے پلے کجھ وی وی نہیں بس اوہ کسے نہ کسے طراں آگے آکے فیم کھٹنا چاہندے نیں۔ ساڈے سماج وچ ایہہ رویہ پچھلے کنیاں دھاکیاں توں موجود اے پئی "پلے نیس دھیلا تے کر دی میلہ میلہ والا" حساب اے۔ ایہہ اجو کے سماج دا اجیہا کوہجھ اے جس دی جئی وی نندیا کیتی جاوے گھٹ اے:

مصیبت تاں مرداں تے پیندی رہندی اے

دلی نہ توں دنیا سواد لیندی اے (10)

ایس شعر وچ موسے والے نوں اپنے پیو ولوں ہلہ شیری ملدی اے پئی مرداں نال ای کجھ اجیہا واپر دا اے جو کہ عام لوکاں نال نیں ہوندا کلا سیٹیکلیشن کردتی موسے والے نیں عام منکھ وچ اتے مرداں وچ۔ پہلے مصرعے اندر مصیبت نوں رولے اتے ووداں نوں مرداں نال جوڑیا گیا اے نال ای دو بے مصرعے وچ ہلہ شیری دتی گئی پئی ڈریں نہ دل نہ تھوڑا کریں دنیا تیرے ڈرن اتے دین توں سواد لووگی۔ بس توں ہارنا نہیں ایہہ اک بوہت حوصلہ دین والا شعر اے ایس شعر کر کے میری جاچے میں سمجھد اموسے والا اک ودھیلا گائیک تے ہے ہی پر ایس دے نال اوہ بوہت ودھیلا موٹی ویٹر اے ہنگھار دین والا اے نویں پیڑھی نوں:

نالے جیہڑے رستے تے توں ٹریا

ایہتھے بدنامی ہائی ریٹ ملوگی (11)

جس رستے دا توں پاندھی ایس اوس اپر رولے ای بوہت نیں ووداں والی راہ اے ہر روز نوں رولا تیری اڈیک وچ اے ایہتھے بدنامی بوہت وڈے درجے دی ملن والی اے۔ جیسراں توں سماج دے کوڑ لوکاں دے بھٹ کھل کھلھ کے دس رہیا ایس ایہہ ہے

تے بوہت نیکی والا کم پر ایس وچ تینوں تھلے لان نوں تینوں دین نوں تیر اسنگھ گھٹن نوں بوہت آون گے بس توں دہی نہ کسے توں۔
بدنامی تینوں بوہت اچے پدھر دی دین دی کوشش کیتی جاوگی:

نت کنٹورسی کریٹ ملوگی

دھرماں دے نام تے ڈیٹ ملوگی (12)

موسے والا کول ساہنوں پنجابی داشدھ شبد اں دے نال انگریزی دے شبد وی چوکھی ماتر وچ ملدے نیں پر اوہدی انگریزی
شبد اولی دی اچھی گل اے پئی اوہ کوئی بوہت ادبی شبد والی نہیں سگوں عام بول چال والے لفظ ای نیں۔ جیویں اوہ کنٹورسی داشدھ
ورت رہیا اے ایویں کریٹ اتے ڈیٹ دا اونہنے قافیہ ملایا اے۔ دھرماں دے ناں دے بھٹاں رولے ساڈے سماج دا اک کوہجھ
اے جس پر موسے والے نیں چوکھے تگھے بھانال ٹپنی کیتی اے:

سچ بولیں گاتے ملو 295

جے کریں گاترتی پت ہیٹ ملوگی (13)

اجو کے سماج دا ایہہ اوہ کوہجھ نہیں جنہاں نوں جنی وچ کوشش کرواں دی لک نہیں سکدے پئی سچ بولن والے پر بوہت
سارے جھوٹھے مقدمے کیتے جاندے آسارا جگ اوہناں دا ویری بن جاند اے۔ فیر اچھی نال جیویں ایس گیت داسرناواں وی اے
295 انڈین سینیل ایکٹ دی دھار دی گل اے جو دھرم نوں لے کے ساڈے وسیب وچ عام ایہہ وی اے پئی مذہب دے ناں نوں
ورتیاں دو جے پر جھوٹھا الزام لا دینا۔

ایس دے نال اک ساڈی سوسائٹی دا ایہہ وی المیہ اے پئی جے کوئی ترقی کر دا اے اگا نہہ و دھدا اے تاں اوس نال نفرت
کرن والے اتے حسد کرن والے لوکاں دی گنتی وچ اگنت و دھا ہو جاند اے۔ ایہہ اک حقیقت اے جس نوں موسے والے نے
بڑے صاف لفظاں وچ کھول کے بیان کیتا اے:

اج کئی بچاؤن سبھیا چار جٹ کے

جناکھنا دیندا اے و چار اٹھ کے (14)

موسے والا کوئی عام تخلیق کار نہیں اے اوہ معاشرے دے کوڑھاں توں چنگی طراں واقف اے اوہ جان دا اے پئی سبھیا
چار نوں بچاؤن لئی کوئی لوکاں کوشش کر رہے نیں پر اوہ آپ سبھیا چارک سوچ والے نہیں ہین صرف ناں دے سبھیا چارک سیوا دار
نیں۔ ایسراں ای ہر ایرا غیر اجناکھنا اٹھا کے بھاشن دین لگ جاند اے پتا کجھ ہے نیں اپنی جمع خبر نہیں اے پر لوکاں نوں گیان دین دی
کوشش کر رہے نیں ایہہ وی ساڈے سماج دی اک بوہت وڈی بھیڑ اے۔ آپ بی بی کوکاں متی دیوے لوکاں والی گل اے جس نوں
موسے والا کھول کے بیان کر رہیا اے:

انج لگے رب جیویں ہتھ کھڑے کر گیا

پڑھاں جدوں صبح اخبار اٹھ کے (15)

ہتھ کھڑے کرن دا محاورہ ورتیا اے جدوں کہ ایہہ حقیقت توں بوہت دور دی گل کیتی اے لگدا اے جیویں موسے والا اپنے سماج وچ واپرن والیاں گھٹناواں توں انتاں داد کھی اے اوہ ایس حد تک سوچدا اے پئی رب ہتھ کھڑے کر گیا حالانکہ ایہہ حقیقت توں دور دی گل اے پر موسے والے نیں اپنی گل وچ زور بناون لئی ایہہ محاورہ ورتیا اے۔ اخباراں وچ چھپن والیاں خبراں اتے میڈیا جیسراں ووداں نوں ہوا دیندا اے اوہناں اتے وی موسے والے نیں سوال کھڑے کیتے نیں اچھ نال زرد صحافت دے ناں تے جو میڈیا ہاؤس اپنا چورن وچ دے نیں اوہناں بارے گل کیتی گئی اے:

چپ رہے پتر انیس، بھیت کھولی دی

لیڈر اے نیں ایہتھے حقدا رگولی دے (16)

موسے والے نوں اوس دا بیو کہیا رہیا اے پئی چپ کر جا پتر ایہتھے بھید نہ کھول۔ توں سچ تاں بولن لگا ایں پر ایس دامل چکانا بوہت اوکھا ہو جائے گا پر ایہتھوں دے لیڈر گولی دے حق دار نیں اوہناں نیں پنجاب دا نقصان ای ایناں کیتا اے اوہناں دی سزا نری گولی اے:

جنے دے جو اکاں دے ناں جان تے سٹیو یا

راکھے بنے پھر دے نیں ماں بولی دے (17)

منافقت دی حد بنا کوئی نہیں ساڈے سماج وچ اوں تاں لوکاں کی ماں بولی دے کامے بن دے نیں ماں بولی دے سیوک بن دے پر اپنے جے جائیاں دے ناں انگریزاں وانگوں رکھ دے نیں "جو ہن" تے "سٹیو" ایس وچ اک پنجابی گلوکار اپر طنز کیتا گیا اے جو کہ کہن نوں تے ماں بولی دا سیوک اے پر اپنے بالوں دے ناں اوہنے انگریزاں والے رکھے نیں:

جھوٹھ نہیں ایہتھوں دے فیکٹ ایہہ وی نیں

چور بندے گورودے سماج سیوی نیں (18)

حقیقت وچ موسے والا اک اجیہا تخلیق کار اے جس دی مشاہدے دی اکھ بڑی ڈو، ہنگھی اے۔ اوہ سماج دے کوڑھاں نوں بڑے سوہنے ڈھنگ نال کھول کے بیان کردا اے گور وگھراں دے رکھوالے اوہدی جاچے چور ڈاکو نیں۔ موسے والے دے نیڑے ایہہ اک حقیقت اے پئی اوہ سماج سیوی بنے نیں جو جنے وڈے چور نیں اوہ اوہنے وڈے رتے تے نیں:

سچ والا بانا پا جو لوگ لٹ دے

سجا ایناں نوں وی چھیتی میٹ ملوگی (19)

سچ دا بانا پا کے جو سارا دن جو ٹھ بولدے آ اوہناں نوں سجا (سزا) ملوگی، ایہتھے وی اک حقیقت بیان کیتی گئی اے پئی جو سچ دا ناں لے کے جھوٹھ وند دے نیں اوہناں نوں اک نہ اک دن ضرور سزا ملدی اے اوہناں دے کھال توں پردہ اک نہ اک دن

منافقت دالتھ جاندا اے۔ سجاد اشبد بولیا جیویں کہ مالوے وچ زنون ج وچ بدل دتا جاندا اے۔ موسے والے دی ایہہ ای کار یگری اے
پئی اوہدے کول ساہنوں بناوٹ نئیں ملدی شدھ پنجابی ملدی اے:

لوک وٹے مار دے آ بھرے رکھاں تے

منٹاں وچ پہنچ جاندا ماواں کھکھاں تے (20)

بھرے رکھاں اپر ہی وٹے آوندے آجگ پدھر دی سچائی نوں بڑے سوہنے ڈھنگ نہ درشایا موسے والے نہیں۔ اوہدا پیو
کہندا اے پئی توں پریشان نہ ہو تیرے وچ کجھ ہے تے لوکائی تیرے بارے گل بات کر دے آ تیرے اپر ٹپنیاں کر دے نہیں۔ پر
ایناں دامزاج ایناں کو برا اے پئی منٹاں وچ ماواں پنن لگ پیندے نیں جمع برداشت ہے ای نئیں لوکائی وچ سبھا ایوں دا بن گیا اے
مزاج ای بد قسمتی نال ایویں داہو گیا اے سماج وچ موجود عدم برداشت (نہ جرن) دی خرابی ول اشارہ کیتا اے موسے والے نہیں:

کون کتا کون دلا کجراے کون

ایتھے سر پٹکلیٹ دین فیس بکاں تے (21)

لوکائی ایتھے جنہاں دے دھرتی نال پیروی نئیں جڑے سارا دن فیس بک تے بیٹھ کے لوکاں نوں مندرا بولنا ایناں دا شغل
اے۔ کون کتا اے کون دلا اے جو مونہہ وچ آئے کہی جاندا اے اے سبھ سکھیا دی گھاٹ اے نئیں تے پڑھیا لکھیا انسان تاں کسے
بارے وی مندے وچار نہیں رکھدا ہوندا، ایہ ساڈے اجو کے سماج دی اک وڈی خرابی اے جس بارے موسے والے نے انگل چکی
اے۔ سوشل میڈیا راہیں اظہار رائے دی کھلھ اپر ٹپنی کیتی گئی اے:

لیڈر ورون دے کے آٹا ایناں نوں

ووٹاں لے کے مار دے چپاٹاں ایناں نوں (22)

راج نیٹی دی گل ہو رہی اے، ورون ہوندا اے کسے دے من وچ ایہہ پادینا پئی میں تیرا ای آں آٹا دال دے کے لیڈر عام
لوکائی نوں اپنے جال وچ پھسا لیندے نیں سیاستداناں اپر ٹپنی کیتی گئی اے ایس مصرعے وچ پئی ووٹ لے کے فیر کے اوہناں لوکائی
نوں اپنے ظلم دا نشانہ بناوندے نیں اوہناں دے دو گلے پن دی گل کیتی گئی اے۔ ایہہ ساڈے اجو کے سماج دی اک وڈی حقیقت ول
اشارہ اے جو موسے والے نہیں بڑے سوہنے اکھراں وچ بیان کیتا اے:

پتانئیں ضمیر اوہدوں کتھے ہوندا اے

سالے بولدے نئیں شرم دا گھانا ایناں نوں (23)

عام لوکائی دی گل اے پئی اوہ کیویں اپنا مل صرف شراب دی اک بوتل تے وک جاندا نیں پتانئیں لوکاں دا ضمیر
اوہدوں کتھے ہوندا اے اک بریانی دے ڈبے تے اپنا ووٹ وچ دیندا اے آفیر مڑ کے اوہناں سیاستداناں ہتھوں ای اپنا استحصال
کرواندے نیں:

ڈگ دے نوں ڈیگ لوک تاڑی رکھدے

کڈھ دے کئی گالاں ایہتھے داڑھی رکھ کے (24)

ڈگن والے نوں دیکھ کے لوکائی تاڑیاں مار دے نیں۔ ایہہ حقیقت اے جدوں اسیں کسے نوں ڈھڈا کھا کے ڈگدا دیکھدا آں تے ہسن لگ جان دے اے ایسراں ای کوئی کسے مقام توں بے تھلے ڈگدا اے تے اسیں تاڑیاں مار کے خوش ہوندے آں ایہہ اک دکھ بھریا سچ اے جس نوں موسے والے نیں سوہنے اکھراں دا بنا پوایا اے پئی داڑھی رکھ کے بھیس مذہبی لوکائی دا بنا کے زبان کنی گندی ورتدے نیں گالاں کڈھ دے نیں۔ دھر میاں والا حلیہ پگ بنھ کے وی گالاں کڈھ دے آلوکائی:

تیری اتے اوہدی ماں وچ فرق اے کیہ

عقل ایناں نوں تھوڑی لیٹ ملوگی (25)

جدوں گابلاں کڈھن والے ماواں دیاں گابلاں کڈھے نیں تے جمع نہیں سوچدے وی اوہناں دی اپنی وی ماں ہے تے اوہناں دی ماں وچ تے جنہوں گابلاں کڈھ رہے اوہ اوہناں دی ماں وچ کیہ فرق اے۔ عقل ایناں نوں تھوڑی لیٹ ملوگی:

توں ہن تک اگے تیرے کم کر کے

ایہتھے نوٹو نہیں کچھو اندا کوئی چم کر کے (26)

موسے والے دا باپ کہندا اے پئی تو اگے اپنے کم کر کے آیا ایں۔ لوکائی تیرے نال سیلفیاں بناوندے آ صرف ایس کر کے پئی توں اپنے آرٹ دی وجہ توں اپنی کاریگری دی وجہ توں اگے آں نہیں تے لوکائی نرے چمڑے دیکھ کے لوک نوٹو نہیں بناوندے۔ سدھو اپنے کئی انٹرویو وچ ایہہ گل کہتی سی وی دیکھن نوں ایناں سوہنا نہیں پر میری کاریگری مینوں اہم بناوندی اے۔ مطلب شکل نال گل نہیں بن دی اصل وچ ہنر زیادہ اہم ہوند اسد رتانا لوں ایہہ اک جگت پدھر دا سچ اے جس نوں موسے والے نیں بڑے سوہنے اکھراں وچ بیان کریا اے:

کون کنار ب تے یقین رکھدا

لوک کر دے آج اوہدے کم کر کے (27)

کون کنار ب تے یقین رکھدا اے لوگ صرف کم کر کے اوس نوں جج کر دے آ۔ لوکائی صرف ہنر دیکھدے آ پئی ایس پلے کیہ اے بے کوئی ہنر نہیں تے فر لوکائی مونہہ نہیں لاوندے:

جھکیا ضرور ہو یا کوڈا تانئیں

پگ تیرے سر تے توں روڈا تے نہیں (28)

مایوسی والے جھکن دی گل اے، ہر پاسوں نفرت مل رہی اے تاں بندہ تھوڑا جیہا جھک جاندا اے ہو سکدا اے مطلب توں مایوسی توں تیرے سر جھک گیا ہووے پر توں اپنی ضمیر کسے نوں وپچی نہیں کسے دے موہرے توں جھکیا تے نہیں تیرے سر تے پگ آ توں کوئی روڈا تے نہیں آں:

اک گل پچھ ایناں ٹھیکہ داراں نوں

ساڈاوی اے پنٹھ کلا تھاڈا تے نہیں (29)

پنٹھ سکھ دھرم نال جڑیا اے اوہدا بیو کہندا اے پئی توں ایناں مذہب دے نام نہاد ٹھیکہ داراں نوں پچھ پئی کیہ ایہہ پنٹھ دے اوہ کلمے مالک نیں جمع نہیں ساڈاوی پنٹھ اوہڈا ای جنہاں ایناں دا اے۔ بوہت اہم پچھ اے جو موسے والا دا بیو کہندا اے پئی توں دھرم دے آگواں نوں پچھ پئی پنٹھ نرا ایناں دا اے۔ سماج وچ موجود اوہناں کوڑھاں نوں بڑا کھلھ کے بیانیا اے پئی مذہب دے ٹھیکہ داراں نوں ہوش دے ناخن لینے چاہیدے نیں اوہناں دے مندے درتارے پاروں نویں پیڑھی دھرم توں دور ہو رہی اے جیہڑی چوکھی ہر کھ والی گل اے:

گندیاں سیاستاں دلوں کڈھ دیو

کسے نوں تاں گورو گھر جو گا چھڈ دیو (30)

گندیاں سیاستاں نوں دل کڈھ دیو، دل صاف کر لو، مذہب دے ناں اپر سماج وچ اپنا چورن نہ ویچو مذہب دے ٹھیکہ داراں نوں بڑے کھلے ڈھنگ وچ موسے والا کہندا اے پئی کسے نوں تاں ایس یوگ چھڈ دیو کہ اوہ گورو دوارے جاوے جدوں وی دھرم استھاناں وچ سیاست لے آوگے تے نویں پیڑھی مذہب توں دور ہو جاوے گی:

کسے بچے سر نہیں او سر کیس لہنے

نہیں تے تہاںوں چھیتی ایسی ڈیٹ ملے گی (31)

جے تساں گورو دواریاں وچ سیاستاں ختم نہ کیتیاں تے نویں پیڑھی جمع دھرم توں دوراڈی ہو جاوے گی کسے دے سرتے کیس (وال) نہیں ملن گے مطلب سکھی توں دور ہو جان گے سبھے لوکاں، فیر تہاںوں کیہ ملے گا دھرم دا نقصان کر کے۔ سبھے پگاں اتار کے روڈے ہو جان گے مطلب مذہب توں دور ہو جان گے وجہ تہاڈا ایہہ راج نیٹی والا رولا اے گورو گھراں دے وچ:

میڈیا کئی بن بیٹھے اج دے گوار

اکو جھوٹھ بولدے اوہ وی بار بار (32)

کجھ گوار جاہل لوک میڈیا آپونوں کہن لگ پے جیہڑے کھلھ کے جھوٹھ بولدے آ۔ جے اک جھوٹھ نوں سوورا بولوتے عام لوکاں وچ اوہ سچ بن جاندا اے میڈیا پر کھلھ کے ٹپنی کر دے نظر آوندے موسیٰ والا ہوری جیہڑے کے سماج دا اک وڈا کوڑھ ہے:

بیٹھ کے جنائیاں نال کر دے آچغلیاں

تے شو داناں رکھدا اے سچ دا وچار (33)

"سچ دے وچار" شو بارے گل کیتی اے جیہدے وچ اک وار موسے والا بارے اوہناں نے مس انفارمیشن کھلاری سی اوس

شو وچ اک جناتے اک جناتی ہوندے آوہ ساری گل بات کر دے آو اس شوول اشارہ اے:

شام تے سویرے بھال دے وواد نہیں

ایویں تیرے نال کردے فساد نہیں (34)

میڈیادی ہی گل کیتی آسدھو نہیں پئی سویرے شامیں وواد بھالن وچ رچھے آتاں جے اوہناں دی ریٹنگ بنی رہی۔ بنا گل تون تیرے نال فساد کردے نہیں۔ میڈیادی دے مکھ تون منافقت دا پردہ لاہن دا آہر کیتا اے شاعر نہیں:

چووی گھنٹے نالے نندے پروہنے نون

نالے اوہدے کلے کلے گیت یاد نہیں (35)

موسے والا کہندے نہیں کہ سارا دن میری ننڈیا کرن گے پر نال میرے اکلے کلے گیت وی اوہناں نون یاد نہیں منافقت دی کوئی حد نہیں۔ موسیٰ والے داسجھا بڑا نوکللا اتے انملا اے۔ "پروہنا" کہندے نہیں پنجاب سماج وچ جو انی نون اپنے اپر پٹنیاں کرن والیاں نون لے کے موسیٰ والا اپنے آپ نون اوہناں دا جو انی کہندا اے۔ کہندے اے پئی اویں میرے تون نفرت کردے نہیں پر میری کارگری دے مانووی نہیں اندرو اندری جان دے نہیں پئی موسیٰ والے نہیں جو کم کیتا اے اوہ کسے نہیں کرنا۔ پر ایس دے باجود میری تھان تھان تے ننڈیا کردے نہیں۔ سماج دے کوڑھ نون کھلھ کے بیان کیتا گیا اے:

بھایوں اوکھی ہوئی اے کراوڈ تیرے تے

بولدے نہیں ایویں سالے لاوڈ تیرے تے (36)

کراوڈ اتے لاوڈ وانگلش دے دوویں لفظاں دی سوہنی ورتوں کری اے موسے والے نہیں۔ بے شک جے لوکائی تیرے تے کوڑھجے نے تیرے نال غصہ نہیں تیرے اپر اچا بول رہے نہیں۔ بھایوں جنہے وی تیرے ویری نہیں اوہ تیرے تے واجاں کس رہے نہیں پر تون کم بوہت سوہنے کر رہیا اے تون نویں پیڑھی لئی اک ونگی اے جو کجھ تون سرج رہیا ایس ایہہ ای کل نون ایناں دے کم آونا اے:

پراک گل رکھیں میری یاد پترا

آہا پو تیرا بڑا اے پروڈ تیرے تے (37)

بھایوں دنیا تیرے نال ویری بنی اے ویر نبھار ہی آپر تیر پو تیرے اپر فخر کر رہیا اے۔ ایہہ اوہدا ایو اوہناں ہلہ شیری دے رہیا اے پئی تون دل نہ نکا کریں تیرا پو خوش اے تیرے پیونوں تیرے اپر انتاں داماں اے پئی تون نویں پیڑھی نون اپنے گیتاں راہیں ایجوکیٹ کرہیاں ایس۔ دو جی اہم گل جے کر پو تہاڈے کسے آہرتے تہاڈے اپر مان کرے تے ایہہ حقہ گل اے پئی اوہ آہر سچ و سچ سلاہن یوگ ہی ہوندا اے۔ دنیا جو وی کہے پر باپ دی دتی ہلہ شیری بندے نون شیر بنا دیندی اے:

تون دب گیا دنیا نہیں و ہم پالیا

اٹھ پت جھوٹیا اوہ موسے والیا (38)

توں دب گیا توں بیٹھ گیا توں ہار گیا ایہہ دنیا دا وہم اے اٹھ کھڑ جھوٹا موسے والیا مطلب پیو ہنگار دے رہیا اے موسے والے نوں جھوٹا کہہ کہ کیوں کہ جھوٹا بوہت تکلڑا ہوندا اے۔ توں کھلو جا اپنی گل تے ہمیش کدی جھکی ناں۔ اک اک شہد چوں ہلہ شیریں ہی ہلہ شیریں نظری آرہی اے۔

جے ایویں رہیا گیتاں وچ سچ بولدا

آون والی پیڑھی ایجوکیٹ ملوگی (39)

اخیر وچ موٹی ویٹ کر رہے نہیں ہلہ شیریں دے رہیا اے اود دا پیو کہندا اے پئی جے توں ایویں لکھدا رہیا نہ تے آون والی پیڑھی پڑھی لکھی ملوگی۔ توں اوہ کار گیر ایں جنہ اپنی کار گیری نال نویں پیڑھی نوں سیانف تے سو جھ نال جوڑیا اے۔ توں پنجاب دے لوکائی نوں سکھیا دے رہیاں ایں۔

حقی گل تے ایہہ پئی سارے گیت اندر ساہنوں "موٹی ویشن" انتاں دی ملدی اے، ہلہ شیریں ای اوہ اصل کم اے جو کسے وی سماج وچ تبدیلی لیان وچ اچھا کردار ادا کردی اے۔ موسے والا اوہ حکیم اے جنہ سماج دی نبض تے ہتھ رکھ کے سماج دیاں کوڑھاں اتے منافقتاں توں پردہ چکیا اے۔ اجو کے سہ اندری اسیں دیکھنے آں پئی ساڈے آل دوالے کئے بھیڑ نہیں اوہناں بھیڑاں اتے کو جہاں دی ننڈیا کرناوی اج دے سہ اندر بڑی وڈی گل اے۔ موسے والا نہیں پنجاب وچ موجودہ دھرم اتے سیاست تے ناں اپر پین والیاں ونڈیاں دی ننڈیا کیتی اے او تھے ایہہ وی دسیا اے پئی اگے ودھن لئی تہاڈے کول ٹیلنٹ ہونناں لوڑید اے۔ اج دی منڈھیر نہیں ایہہ گل سمجھتی چاہیدی اے پئی قلم کتاب نال جڑن توں بنا اگے آؤنا بوہت اوکھا کم اے۔ سو اسیں دیکھدے آں پئی موسے والا نہیں جس سوہنے ڈھنگ نال اجو کے سماج وچ موجود بھیڑاں اتے کو جہاں نوں بیان کیتا اے اوہ اپنی ونگی آپ اے۔ ایس توں اڈاوس دی شہد والی بڑی زروئی اتے انملی اے جیہڑی ایہہ گل درشاندی اے پئی موسے والا اپنی بھاشا اتے سبھیاچار نال چوکھا گوڑھا رشتار کھدا سی۔ نویں پیڑھی نوں اپنے سبھیاچار، دھرم اتے دھرتی نال جوڑن لئی جیہڑا آہر موسے والا نہیں کیتا اے اوہ سلاہن یوگ اے۔

حوالہ جات

1. نذر سنگھ بوپارے، موسے والا دی کہانی اوس دے گیتاں دی زبانی، (بٹھنڈہ: سرخ ریکھا پبلی کیشن، 2022ء)، 7۔
2. سرچیت سنگھ، موسے والا کون (لاہور: یاسر پبلیکیشنز، 2023ء)، 10۔
3. عاصم پرویز گوسی، لیکھ سرتاواں 'موسے والا' ہم سب (لاہور: لیکھ، 8 جون 2022ء)
4. جو پندر جیت سنگھ، موسی والا دا قاتل کون (پنجابی ایڈیشن) (نیو دہلی: ویسٹ لینڈ بکس، 2023ء)، 45۔

5. بی بی سی پنجابی (گورومکھی) 6 جولائی 2022ء
6. نذر سنگھ بوبارائے، موسے والادی کہانی اوس دے گیتاں دی زبانی، 26۔
7. اوہی، 26۔
8. اوہی، 26۔
9. اوہی، 27۔
10. اوہی، 27۔
11. اوہی، 27۔
12. اوہی، 27۔
13. اوہی، 27۔
14. اوہی، 27۔
15. اوہی، 27۔
16. اوہی، 27۔
17. اوہی، 27۔
18. اوہی، 27۔
19. اوہی، 27۔
20. اوہی، 28۔
21. اوہی، 28۔
22. اوہی، 28۔
23. اوہی، 28۔
24. اوہی، 28۔
25. اوہی، 28۔
26. اوہی، 28۔
27. اوہی، 28۔
28. اوہی، 28۔
29. اوہی، 28۔
30. اوہی، 28۔

.31 اوہی، 29۔

.32 اوہی، 29۔

.33 اوہی، 29۔

.34 اوہی، 29۔

.35 اوہی، 29۔

.36 اوہی، 29۔

.37 اوہی، 29۔

.38 اوہی، 29۔

.39 اوہی، 29۔

References in Roman Script

1. Nazar Singh Boparai, Mosewala di khahani us day geetan de zubani, (Bhatinda: Rekha Publication 2022), 7.
2. Sarjit Singh Jurmani, Mosewala Kon (Lahore: Yasir Publication ,2023), 10.
3. Aism Parvez Goorsi, Mosewala, Hum Sub (Laohre: lakiakh June 2022)
4. Jopainder Singh, Mosewala Da Qatil kon (Punjabi Edition), (New Delhi: West Land Books, 2023), 8.
5. BBC Punjabi (Gurmukhi)6 July 2022.
6. Nazar Singh Boparai, Mosewala di khahani us day geetan de zubani, 26.
7. Ibid, 26.
8. Ibid, 26.
9. Ibid, 27.
10. Ibid, 27.
11. Ibid, 27.
12. Ibid, 27.
13. Ibid, 27.
14. Ibid, 27.
15. Ibid, 27.
16. Ibid, 27.
17. Ibid, 27.
18. Ibid, 27.
19. Ibid, 27.
20. Ibid, 28.
21. Ibid, 28.

22. Ibid, 28.
23. Ibid, 28.
24. Ibid, 28.
25. Ibid, 28.
26. Ibid, 28.
27. Ibid, 28.
28. Ibid, 28.
29. Ibid, 28.
30. Ibid, 28.
31. Ibid, 29.
32. Ibid, 29.
33. Ibid, 29.
34. Ibid, 29.
35. Ibid, 29.
36. Ibid, 29.
37. Ibid, 29.
38. Ibid, 29.
39. Ibid, 29.